

ارزیابی عملکرد دستگاه‌های متولی کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی (سازمان صدا و سیما)

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۸۸۶۵

کد موضوعی: ۲۱۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: ارزیابی عملکرد دستگاه‌های متولی کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی
(سازمان صدا و سیما)

نام دفتر: مطالعات اجتماعی

تهیه و تدوین‌کننده: فاطمه محمدی

اظهار نظرکننده: عبدالرحیم قاسمی‌نژاد

ناظران علمی: مهدی مختاری پیام، محسن کرمانی

ویراستار ادبی: شیوا امین اسکندری

واژه‌های کلیدی:

۱. آسیب‌های اجتماعی

۲. صدا و سیما

۳. رسانه

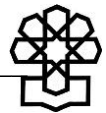

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱/۲۰

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۱.....	خلاصه مدیریتی
۴.....	مقدمه
۵.....	تکالیف قانونی صدا و سیما در حوزه آسیب‌های اجتماعی
۸.....	۱. اعتیاد به مصرف مواد مخدر
۱۱.....	۲. طلاق
۱۵.....	۳. حاشیه‌نشینی (سکونتگاه‌های غیررسمی)
۱۸.....	۴. کودکان کار و خیابان
۱۸.....	۵. مفاسد اخلاقی
۱۹.....	نتیجه‌گیری
۲۴.....	منابع و مأخذ

ارزیابی عملکرد دستگاه‌های متولی کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی (سازمان صدا و سیما)

چکیده

آسیب‌های اجتماعی در جامعه ناشی از شرایط ساختاری هستند که در مسیر تحولات اجتماعی سر راه توسعه قرار می‌گیرند و مانع از تحقق اهداف و تهدیدی برای ارزش‌ها و کمال مطلوب می‌شوند. این آسیب‌ها پدیده‌های واقعی، نسبی و قابل کنترل هستند که برای رفع آنها به برنامه‌های مناسب و متعدد نیاز است و چیزی که در این آسیب‌ها (طلاق، اعتیاد، حاشیه‌نشینی، مفاسد اخلاقی و ...) نمی‌توان نادیده گرفت، این است که هر کدام از آنها می‌تواند خود علتی برای به وجود آمدن آسیبی دیگر شوند. عوامل زمینه‌ساز فساد و انحرافات اخلاقی - اجتماعی به دو دسته اجتماعی و فردی تقسیم می‌شود که عوامل اجتماعی شامل ضعف و ناکارآمدی نظام خانواده، ناکارآمدی آموزش و پرورش، هجمه‌های فرهنگی، ضعف دولت‌ها در مقابله با فساد و عدم توجه به نیازهای جوانان و عوامل فردی شامل تعلق و دلبستگی به دنیا و پیروی از هوای نفس است. در این میان نقش رسانه‌ها در انعکاس و اطلاع‌رسانی بسیار حائز اهمیت است و رسانه ملی نیز با تهیه و تولید برنامه‌ها سعی دارد در گام اول آسیب‌های اجتماعی را برای مخاطبان تبیین کند و در مرحله بعد راه‌های پیشگیری و مقابله با آنها را با حضور کارشناسان آموزش دهد و مهارت‌های فردی و اجتماعی را میان مخاطبان ارتقا بخشد. آسیب‌های اجتماعی یکی از محورهای مهم و اساسی در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری‌های کلان رسانه ملی است که باید برنامه‌سازان برای علل، ریشه‌یابی و راهکارهای پیشگیری از آنها برنامه‌ریزی و برنامه‌سازی کنند و در واقع با همکاری و تعامل دوسویه از سمت رسانه ملی با نهادهای متولی امر در مسیر کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی گام بردارند.

خلاصه مدیریتی

این گزارش در پی بررسی و ارزیابی عملکرد سازمان صدا و سیما در حوزه کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی است. در این راستا، مطابق با قوانین و مقررات موجود از جمله ماده (۹) قانون خط‌مشی و اصول کلی اداره سازمان صدا و سیما، ماده (۶) قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، ماده (۲۸) قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، ماده (۱۰۴) قانون برنامه ششم توسعه و ... صدا و سیما مکلف است نسبت به برنامه‌ریزی، تولید محتوا و فرهنگ‌سازی در زمینه کنترل و کاهش مسائل و آسیب‌های اجتماعی در حوزه‌های مختلف اقدام کند. در این خصوص متناسب با گزارش عملکرد سازمان صدا و سیما در رابطه با آسیب‌های اجتماعی اولویت‌دار جامعه (موضوع ماده (۸۰) قانون برنامه ششم توسعه) در سال ۱۴۰۰ این سازمان در زمینه اعتیاد به مصرف مواد مخدر، در حدود ۳۶:۱۱۸۰ دقیقه برنامه در رادیو و تلویزیون تولید کرده که ۷۰ درصد آن در شبکه‌های استانی و مراکز استان‌ها و بخش اعظم آن در تولیدات رادیویی

بوده است. با عنایت به مجموعه اقدام‌ها و فعالیت‌های سازمان صدا و سیما در حوزه کنترل و کاهش اعتیاد به مواد مخدر، بررسی‌ها نشان می‌دهد تنوعی از برنامه از قبیل برنامه‌های گفتگومحور، مستند، سرگرمی و غیره در دستور کار این سازمان بوده است. اما به نظر می‌رسد سبب سرگرمی خاصه در بخش فیلم و سریال و مسابقه، در این حوزه و تولید ویژه برنامه به محوریت جوانان و نوجوانان ضعیف بوده است و می‌توان گفت اقدام‌های رسانه ملی خصوصاً در شبکه‌های سراسری و ملی با توجه به امکانات و ابزارهای در اختیار، چندان اثربخش نبوده است چراکه آمارها نشان می‌دهد نه تنها در روند آسیب‌های اجتماعی کاهشی رخ نداده؛ بلکه روند اعتیاد به مصرف مواد مخدر در سال‌های اخیر افزایشی بوده است و متأسفانه این امر به سنین نوجوانی نیز شیوع گسترده‌ای داشته است. نکته قابل تأمل دیگر میزان اثربخشی و کارایی این اقدام‌هاست که در این زمینه اطلاعات لازم و قابل ارائه‌ای در دسترس نیست. اما آنچه در بستر واقعیت‌های اجتماعی جامعه ملاحظه می‌شود طی سال‌های اخیر شاهد افزایش نرخ اعتیاد به مواد مخدر و شیوع این آسیب در سنین پایین و تغییر الگوها و سبک‌های پرخطر مصرف (روانگردان‌ها) هستیم.

سازمان صدا و سیما در حوزه کنترل و کاهش پلاک ۴۳۹:۳۵ دقیقه برنامه در رادیو و تلویزیون در دو بخش ملی و استانی تولید کرده است که بخش اعظم آن در ساختار برنامه‌های گفتگومحور از طریق رادیو و در شبکه‌های استانی بوده است. سهم شبکه‌های ملی در این حوزه بسیار ناچیز بوده و در واقع بنا به الزامات قانونی که برعهده این سازمان بوده است به نظر می‌رسد بخش زیادی به مسئله پلاک اختصاص داده نشده است. تولیدات استانی تقریباً مطلوب بوده و شاخص بالاتری نسبت به تولیدات ملی داشته است. بیشترین حجم تولیدات در شبکه‌های رادیویی بوده و سیما سهم کمتری در تولیدات رسانه‌ای در حوزه پلاک داشته است. با توجه به اهمیت موضوع پلاک و نگاه حاکمیت به رشد و تعالی، تشکیل و تحکیم خانواده و حفظ این نهاد باارزش و با در نظر گرفتن پتانسیل و ظرفیت بالای سازمان صدا و سیما و نقش پررنگ آن در جذب مخاطب، انتظار می‌رفت پیوست خانواده مهم‌ترین و جدی‌ترین پیوست رسانه‌ای خاصه در سال‌های اخیر باشد که نمود تولیدات و نظرسنجی‌های مردمی خلاف این رویکرد را نشان می‌دهد.

مجموعه اقدام‌ها و فعالیت‌های سازمان صدا و سیما در حوزه حاشیه‌نشینی عمدتاً متمرکز بر تهیه مستند و گزارش و برنامه‌های گفتگومحور و آموزشی بوده است. در واقع، به نظر می‌رسد اقدام‌های این سازمان در حوزه حاشیه‌نشینی بیشتر محدود به ارائه گزارش کار از سوی مسئولان و دستگاه‌های مربوطه بوده و به تولید چند مستند گزارشی مختصر از برخی مناطق اکتفا شده است. در ضمن بخش اعظم این تولیدات در شبکه‌های استانی بوده و متأسفانه تولیدات شبکه‌های سراسری و ملی بسیار کم و ناچیز بوده است. هرچند این آسیب بیشتر از اینکه تحت تأثیر نظام فرهنگی و آموزشی و رسانه‌ای باشد، تحت تأثیر نظام بازار و سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی کشور است؛ اما این گزاره به معنای انکار نقش صدا و سیما و نهادهای مشابه آن نیست. صدا و سیما در این زمینه می‌تواند به عنوان یک نهاد اجتماعی مطالبه‌گر و ناظر در اجرای قوانین عمل کند. با این تلقی باید افزود میزان اثربخشی و کارایی این نهاد در پیگیری مطالبات جامعه محل سؤال است و نیازمند تقویت و بهبود کیفیت برنامه‌ها در این زمینه است.

درباره مسئله کودکان کار و خیابان، گزارش‌های عملکردی سازمان صدا و سیما نشان می‌دهد که اقدام و فعالیت مشخصی صورت نگرفته است، یا مدل پردازش به این موضوع به صورت مستقل نبوده است و در سایر برنامه‌ها بخش یا

قسمتی از برنامه به این موضوع اختصاص یافته است. اگرچه بررسی‌های بیشتر نگارنده حاکی از آن است که صدا و سیما، دو محور فعالیت در چارچوب تهیه برنامه‌ها و سریال‌های تلویزیونی و دیگر در قالب برنامه‌های گفتگومحور را در دستور کار خود داشته است. البته تعداد و فراوانی این برنامه‌ها بسیار محدود بوده است. علاوه بر این میزان اثربخشی و کارایی این برنامه‌ها محل پرسش است و براساس شواهد و واقعیت‌های اجتماعی در جامعه می‌توان میزان اثرگذاری این نوع اقدام‌ها را بسیار ضعیف ارزیابی کرد. این در حالی است که مقوله آگاهی‌بخشی به جامعه که از جمله رسالت‌های اصلی سازمان صدا و سیماست می‌تواند نقش مهمی در کنترل و کاهش این آسیب ایفا کند.

کنترل و کاهش مفاسد اخلاقی نیز از جمله مسائل مورد تأکید در ماده (۸۰) قانون برنامه ششم توسعه است. براساس گزارش‌های موجود عملکرد سازمان صدا و سیما در این زمینه ۵۸۰:۱۲ دقیقه برنامه گفتگومحور، آموزشی، نشاط و سرگرمی، گزارش و ... در دو سطح ملی و استانی در دو بخش رادیو و تلویزیون بوده است.

در مجموع عملکرد سازمان صدا و سیما با توجه به منابع، امکانات و ظرفیت‌های موجود در این سازمان و جامعه، مطلوب ارزیابی نمی‌شود. هرچند این سازمان متولی اصلی همه آسیب‌های اجتماعی در کشور نیست؛ اما با تعامل جدی و مستقیم با نهادها و دستگاه‌های مربوطه می‌تواند نقش مؤثری در کنترل و کاهش این آسیب‌ها در کشور داشته باشد. در این رابطه، با عنایت به بررسی‌های صورت گرفته از گزارش عملکرد این سازمان در حوزه کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی و نیز گفتگو با کارشناسان و متخصصان رسانه و آسیب‌های اجتماعی دلایل کم‌توفیقی صدا و سیما در زمینه کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی را می‌توان در موارد ذیل جستجو کرد:

- در اولویت نبودن موضوع آسیب‌های اجتماعی به‌عنوان مسائل اولویت‌دار سازمان صدا و سیما؛
- نبود بودجه مکفی و مستقل خاص ردیف آسیب‌های اجتماعی اولویت‌دار مطابق با احکام و مأموریت‌های محوله؛
- ضعف تعامل و ارتباط فعال نهادها و دستگاه‌های متولی آسیب‌های اجتماعی با یکدیگر؛
- ضعف در جذب و به‌کارگیری نیروهای خلاق و متخصص در حوزه رسانه و آسیب‌های اجتماعی جهت برنامه‌ریزی، خط‌مشی‌گذاری و اجرای برنامه‌ها؛
- عدم تبیین مسائل و آسیب‌های اجتماعی به متولیان امر به‌ویژه برنامه‌سازان و تولیدکنندگان به‌دلیل عدم تفکیک مقوله تولید در موضوع‌های مختلف؛
- ضعف نظارت تخصصی بر مجموعه فعالیت‌ها و برنامه‌های سازمان صدا و سیما در حوزه‌های تخصصی؛
- ضعف عملکرد در جذب اعتبار خاص آسیب‌های اجتماعی از نهادهای متولی مطابق با حکم ماده (۹۳) قانون برنامه ششم توسعه.

با عنایت به موارد و چالش‌های فوق‌الذکر، سازمان صدا و سیما لازم است نسبت به مواد ذیل در حوزه کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی اهتمام و اقدام کند:

- انسجام‌بخشیدن به سیاست‌های کلی صدا و سیما با احکام قانونی و وظایف سازمانی؛
- بهره‌گیری از دانش کارشناسان و متخصصان حوزه آسیب‌های اجتماعی؛
- ارتقای سازوکارهای نظارت تخصصی و مؤثر بر عملکرد تهیه‌کنندگان و برنامه‌سازان؛

- تقویت پایگاه‌های ارزیابی و اثربخشی برنامه‌ها و فعالیت‌های صدا و سیما؛
- تربیت تهیه‌کننده و گروه محتوایی (نویسنده) و استفاده از ظرفیت کارشناسی در حوزه آسیب‌های اجتماعی؛
- ایجاد رابطه تعاملی جدی و هم‌سو و نزدیک با دستگاه‌های متولی امر آسیب‌های اجتماعی.

مقدمه

آسیب‌های اجتماعی^۱ به هر رفتاری گفته می‌شود که برخلاف هنجارها و فرم‌های اجتماعی از فرد سرزده و کارکرد وی را مختل کرده و به تبع آن کارکرد خانواده و جامعه را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.^۲ به عبارت دیگر، آسیب اجتماعی بیانگر وقوع اختلال و نارسایی در کارکردهای نظام اجتماعی است و بسته به حجم، وسعت و شدت خود می‌تواند نظم، انسجام و امنیت جامعه را به خطر انداخته و مانع از رشد و توسعه آن شود. در این زمینه نقش رسانه‌ها در کنترل و یا افزایش آسیب‌های اجتماعی انکارناپذیر است. بررسی‌های روانشناسی اجتماعی در زمینه نقش و قدرت رسانه‌ها نشان می‌دهد که رسانه دارای چنان قدرتی است که می‌تواند نسلی تازه در تاریخ انسان پدید آورند؛ نسلی که با نسل‌های پیشین از جهت؛ فرهنگ، ارزش‌ها، هنجارها و آرمان‌ها و حتی سبک زندگی بسیار متفاوت است. رسانه‌ها، با توجه به قابلیت‌ها و کارکردهایی که دارند می‌توانند در جهت حفظ سلامت و بهداشت روان و به‌عنوان یکی از عوامل تسهیل‌کننده هویت‌یابی و اثربخشی کاربرد داشته باشند. همچنین می‌تواند زمینه‌ساز بحران هویت و بیگانگی افراد از فرهنگ، ارزش‌ها و باورهای خود گردند. در دورانی که به «عصر ارتباطات»^۳ شهره است، اطلاعات به‌سادگی و به‌سرعت، در کمتر از چند ثانیه از طریق ابزارها و رسانه‌های نوشتاری، شنیداری و دیداری به مخاطبان منتقل می‌شود، ابزارها و تکنیک‌هایی که هر کدام از ایدئولوژی خاصی برخوردار است. طبیعتاً جوامعی که از فرهنگی غنی و هوشیار برخوردارند، می‌توانند با تأکید بر اخلاق، سنت و آداب و رسوم، فرهنگ جامعه خود را واکسینه کرده و حتی‌الامکان از رسانه برای رسیدن به اهداف عالی در مسیر رشد و ارتقای فرهنگ جامعه استفاده کنند. در هر صورت، با توجه به اینکه رسانه صوتی و تصویری تلویزیون در ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، قطعاً پرداختن به مسئله آسیب‌های اجتماعی می‌تواند در روند کاهش آسیب‌ها و آگاهی خانواده‌ها و اطلاع‌بخشی به مردم بسیار مؤثر باشد و در بخش حاکمیت نیز با تعامل و همراهی دستگاه‌های متولی و اجرایی طبق احکام قانونی که به آنها تکلیف شده است رسانه ملی می‌تواند ضریب دوچندانی در مسیر تأثیرگذاری داشته باشد.

علاوه بر این، فلسفه وجودی رسانه‌های گروهی در قالب زیست‌جمعی و زندگی اجتماعی قابل تعریف است. بنابراین می‌توان گفت سلامت اجتماعی و رسانه از اساس دارای پیوندی درونی هستند و به‌این ترتیب در مهندسی سلامت اجتماعی، توجه به رسانه بسیار حائز اهمیت است. بدیهی است که رسانه نیز می‌تواند در این میان شمشیری دو لبه باشند؛ یعنی هم در جهت تخریب سلامت اجتماعی حرکت کنند و هم در جهت بازتولید آن، زیرا مهم‌ترین نهاد الگوساز

1. Social Damages

۲. ساروخانی، باقر (۱۳۷۰)؛ درآمدی بر دایرةالمعارف علوم اجتماعی، تهران، مؤسسه کیهان.

3. Communications Age

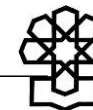
در هر جامعه، رسانه‌های عمومی هستند. با توجه به تأثیرگذاری رسانه ملی بر تولید و بازتولید فرهنگ و سلامت اجتماعی بی‌شک صدا و سیما نقش مهمی در پیگیری مطالبات، کنترل و سامان‌دهی به وضعیت آسیب‌های اجتماعی دارد. با عنایت به نقش و جایگاه رسانه ملی در شکل‌دهی نگرش افراد جامعه و همچنین مأموریت‌ها و رسالت‌های سازمان صدا و سیما این مطالعه در پی ارزیابی عملکرد این سازمان در حوزه فعالیت‌ها و اقدام‌های مقابله‌ای برای کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی اولویت‌دار و مورد تأکید در ماده (۸۰) قانون برنامه ششم توسعه است. از این‌رو؛ ساختار گزارش به این ترتیب است که در ابتدا اقدام‌ها، برنامه‌ها، تولیدات و خروجی عملکرد صدا و سیما در زمینه کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی به تفکیک آسیب‌های اجتماعی اولویت‌دار (اعتیاد، طلاق، حاشیه‌نشینی و بافت‌های فرسوده و کودکان کار، مفاسد اخلاقی) مورد ارزیابی قرار گرفته و در ادامه تکالیف عام و کلی صدا و سیما در زمینه پیشگیری، درمان، کاهش آسیب‌های اجتماعی بررسی شده است و در نهایت پیشنهادهای لازم ارائه شده است.

تکالیف قانونی صدا و سیما در حوزه آسیب‌های اجتماعی

سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران همانند دیگر دستگاه‌ها و سازمان‌های متولی امر آسیب‌های اجتماعی دارای وظایف و تکالیفی در راستای پیشگیری، کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی است و در قوانین مختلف بر نقش صدا و سیما به عنوان یک نهاد بسیار مهم و اثرگذار در این عرصه تأکید شده است. بی‌راه نیست که صدا و سیما و آموزش و پرورش به دلیل ماهیت، جایگاه و دامنه فراگیر و اثرگذارشان به عنوان مهم‌ترین نهاد در امر تربیت و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی تلقی کرد. در این خصوص بررسی تکالیف و مأموریت‌های این سازمان در زمینه کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی می‌تواند نقش و مأموریت‌های این سازمان را به خوبی ترسیم کند. در جدول زیر تکالیف سازمان صدا و سیما در قوانین مختلف ارائه شده است.

جدول ۱. احکام قانونی صدا و سیما در حوزه آسیب‌های اجتماعی

ردیف	عنوان/ماده	حکم
۱	قانون خطمشی و اصول کلی اداره سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران	۳۹. با توجه به نقش اساسی توده‌های مردم در انقلاب، سازمان باید به‌طور فعال و گسترده مردم را در صحنه مسائل اجتماعی و سیاسی کشور نگهدارد تا سازندگان انقلاب خود تداوم‌بخش آن باشند.
۲	اساسنامه سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران	۹. هدف اصلی سازمان به‌عنوان یک دانشگاه عمومی نشر فرهنگ اسلامی، ایجاد محیط مساعد برای تزکیه و تعلیم انسان و رشد فضائل اخلاقی و شتاب بخشیدن به حرکت تکاملی انقلاب اسلامی در سراسر جهان می‌باشد. این هدف‌ها در چارچوب برنامه‌های ارشادی، آموزشی، خبری و تفریحی تأمین می‌گردد. مشروح هدف و برنامه‌های سازمان در زمینه‌های گوناگون در خطمشی و اصول برنامه‌های سازمان مصوب مجلس شورای اسلامی ذکر شده است.
۳	قانون حمایت از اطفال و نوجوانان	۶. ح- سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران در راستای رسالت خود مبنی بر اطلاع‌رسانی در مورد حقوق اطفال و نوجوانان موظف است اقدامات زیر را انجام دهد: ۱. تولید و پخش برنامه‌های منظم برای بالابردن سطح اطلاعات عموم مردم در حوزه حقوق اطفال و نوجوانان؛ ۲. طراحی و ایجاد نظام رده‌های سنی و محتوایی آثار و محصولات صدا و سیما در برنامه‌های مرتبط با اطفال و نوجوانان؛ ۳. همکاری با سایر نهادها و دستگاه‌های مندرج در این قانون برای تولید آثار و برنامه‌های علمی، آموزشی و فرهنگی جهت تحقق اهداف این قانون؛ ۴. جلوگیری از تولید، پخش یا تبلیغ هر برنامه یا محصول مضر به سلامت، تربیت، اخلاق، یا سایر حقوق اطفال یا نوجوانان؛ ۵. تدوین و اجرای ضمانت‌اجراهای اداری و انضباطی برای تهیه‌کنندگان، مجریان و دست‌اندرکاران تولید و پخش برنامه‌های صدا و سیما در راستای اجرای این قانون.
۴	قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت	۲۸. کلیه دستگاه‌های مذکور در ماده (۲۹) قانون برنامه پنجساله ششم توسعه، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، سازمان تبلیغات اسلامی، نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی، شهرداری‌ها و دهیاری‌ها مکلفند در راستای آگاهی‌بخشی نسبت به وجوه مثبت و ارزشمند ازدواج به‌هنگام نیاز و آسان، تعدد فرزندان در خانواده و تقویت و حمایت از نقش‌های مادری و همسری، صیانت از تحکیم خانواده و مقابله با محتوای مغایر سیاست‌های کلی جمعیت و عوارض جانبی استفاده از روش‌های مختلف پیشگیری از بارداری و نیز عوارض خطرناک پزشکی، روان‌شناختی و فرهنگی و اجتماعی سقط جنین، اقدامات لازم از قبیل تولید و پخش فیلم، سریال، تبلیغات بازرگانی، برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها را انجام دهند: الف) در اجرای این قانون تولید، پخش، توزیع، اشاعه، ترویج، انتشار یا حمایت از هرگونه برنامه و محتوای آموزشی، پژوهشی، فرهنگی، سرگرمی، به هر نحوی از انحاء از جمله فیلم، سریال، پویانمایی (انیمیشن) که مغایر سیاست‌های کلی جمعیت باشد ممنوع است. ب) ترویج خانواده‌های دو فرزند و کمتر و تجردزیستی در آگهی بازرگانی از سوی سازمان صدا و سیما و تبلیغات تجاری و محیطی در بستر فضای مجازی، رسانه‌های برخط و شبکه نمایش خانگی و محیط‌های عمومی ممنوع است و به‌منظور تشویق آن‌دسته از سفارش‌دهندگانی که در تبلیغات خود به نمایش خانواده‌های سه فرزند و بیشتر با رعایت ضوابط آگهی‌های تبلیغاتی حوزه کودکان می‌پردازند، افزایش زمان پخش در نظر گرفته شود. پ) سازمان صدا و سیما مکلف است با مشارکت سازمان تبلیغات اسلامی و سایر نهادهای فرهنگی مرتبط، بخشی از تولیدات خود را به ساختارها و قالب‌های مختلفی از قبیل تولید فیلم، سریال، مستند، پویانمایی و برنامه‌های گفتگو محور، ترکیبی و مسابقات اختصاص دهد که محتوا و مضمون اصلی آنها ارزشمندی، ترویج و تبلیغ فرزندآوری، تقبیح تجردزیستی و کم‌فرزندگی و مذمت و حرمت سقط جنین است. ت) سازمان صدا و سیما مکلف است با هدف افزایش نرخ رشد جمعیت، برنامه‌های هفتگی و ماهانه در امر مطالبه‌گری این قانون را تدوین و اجرا نماید.

ردیف	عنوان/ماده	حکم
۵	قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور	۳. وظایف کارگروه به شرح زیر است: ۱. بررسی و تصویب اولویت‌های محتوایی برنامه‌سازی پیشنهادی دستگاه‌های اجرایی و ابلاغ آن به سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران و دستگاه ذی‌ربط، ۲. تصویب چهارچوب و انواع قرارداد سالانه‌بخشی و میان‌بخشی بین دستگاه‌های اجرایی و سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، ۳. نظارت و ارزیابی چگونگی انعقاد و اجرای قرارداد میان دستگاه‌های اجرایی و سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، ۴. اخذ و بررسی گزارش‌های دوره‌ای مربوط به چگونگی و روند تولید و پخش برنامه‌های دستگاه‌های مرتبط با این آیین‌نامه در سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران. ۴. هرگونه پرداخت توسط دستگاه‌های اجرایی به سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران درخصوص موضوع بند «چ» ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور منحصراً در چارچوب این آیین‌نامه و قرارداد مربوط مجاز است.
۶	قانون تسهیل ازدواج جوانان	۵. دولت مکلف است به‌منظور تکریم و ترویج سنت حسنه نبوی ازدواج، فرهنگ‌سازی و ترویج الگوهای مطلوب، با استفاده از امکانات رسانه ملی و دستگاه‌های فرهنگی و آموزشی اقدام‌های ذیل را انجام دهد: (د) طرح مباحث مربوط به چگونگی تشکیل خانواده و روش‌ها و آداب همسرگزینی و ازدواج آسان و شرعی از طریق رسانه‌های گروهی، صدا و سیما، کتب درسی مقطع متوسطه (سال سوم و پیش‌دانشگاهی) و آموزش عالی.
۷	قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه	۱۰۴. ب) سازمان صدا و سیما مکلف است در برنامه‌های خود ترویج ازدواج، ضد ارزش بودن طلاق و آسیب‌های اجتماعی آن برای زوجها و فرزندان، فرهنگ افزایش پایداری زوجها به خانواده و حفظ حرمت خانواده را به‌عنوان محورهای اصلی سبک زندگی اسلامی - ایرانی مدنظر قرار دهد.
۸	قانون مبارزه با مواد مخدر	۳۳. به‌منظور پیشگیری از اعتیاد و مبارزه با قاچاق مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیردارویی از هر قبیل، اعم از تولید، توزیع، خرید، فروش و استعمال آنها و نیز موارد دیگری که در این قانون ذکر شده است، ستادی به ریاست رئیس‌جمهور تشکیل و کلیه عملیات اجرایی و قضایی و برنامه‌های پیشگیری و آموزش عمومی و تبلیغ علیه مواد مخدر در این ستاد متمرکز خواهد بود.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود در اسناد، سیاست‌ها و قوانین گوناگونی بر نقش و مأموریت‌های ویژه سازمان صدا و سیما تأکید شده است و این سازمان به‌عنوان عنصری مهم در این زمینه تلقی شده است. به‌طوری‌که در ماده (۹) اساسنامه آن به‌مثابه دانشگاه عمومی تعریف شده است و به نوعی می‌توان آن را نهادی پیشگام در این عرصه تعریف کرد. علاوه‌براین در قوانین دیگری از قبیل قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور، قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، قانون تسهیل ازدواج جوانان، قانون مبارزه با مواد مخدر و غیره تکالیف و مأموریت‌هایی برای این سازمان ابلاغ شده است و انتظار می‌رود اقدام‌ها و فعالیت‌های خود را در راستای تحقق این تکالیف برنامه‌ریزی کرده باشد. در ادامه، جزئیات عملکرد صدا و سیما در حوزه کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی متناسب با اولویت‌ها و تکالیف تعیین شده در هر حوزه، مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد.

۱. اعتیاد به مصرف مواد مخدر

اعتیاد و سوءمصرف مواد^۱ مخدر یکی از مهم‌ترین معضلاتی است که کشور درگیر آن است. این پدیده باعث آسیب‌های مختلف اجتماعی، خانوادگی و جسمانی مانند طلاق، خشونت خانوادگی و مشکلات روانی از جمله پرخاشگری، افسردگی، استرس، اضطراب، خودکشی و ... می‌شود.^۲ در همین خصوص، با استناد به ماده (۳۳) قانون مبارزه با مواد مخدر، رئیس سازمان صدا و سیما از اعضای اصلی ستاد مبارزه با مواد مخدر است و با ریاست رئیس‌جمهور تشکیل و کلیه عملیات اجرایی و قضایی و برنامه‌های پیشگیری و آموزش عمومی و تبلیغ علیه مواد مخدر در این ستاد متمرکز است. از این‌رو، صدا و سیما در این زمینه یکی از مهم‌ترین دستگاه‌هایی است که مکلف به اجرای برنامه‌ها و اقدام‌های لازم در راستای پیشگیری و آموزش عمومی و تبلیغ علیه مواد مخدر است و انتظار می‌رود در این راستا اقدام‌هایی صورت داده باشد.

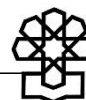
الف) اقدام‌های صورت‌گرفته در حوزه اعتیاد

آسیب‌های اجتماعی در جامعه ناشی از شرایط ساختاری هستند که در مسیر تحولات اجتماعی سر راه توسعه قرار می‌گیرند و مانع تحقق اهداف و تهدیدی برای ارزش‌ها و کمال مطلوب می‌شوند. این آسیب‌ها پدیده‌های واقعی، نسبی و قابل کنترل هستند که برای رفع آنها به برنامه‌های مناسب متعدد نیاز است و چیزی که در این آسیب‌ها نمی‌توان نادیده گرفت، این است که هر کدام از آنها می‌تواند خود علتی برای به‌وجود آمدن آسیب دیگر شود.

با توجه به تشکیل کمیته پیشگیری و مبارزه با مواد مخدر و عضویت رئیس سازمان صدا و سیما در این کمیته به ریاست رئیس‌جمهور و تقسیم‌بندی و هدف‌گذاری کمیته مذکور امر فرهنگ‌سازی، پیشگیری و مبارزه با تولید، پخش و استعمال مواد مخدر برعهده آموزش و پرورش و سازمان صدا و سیما در سطح ملی است. در همین خصوص سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران به تشکیل کارگروه‌های تخصصی تهیه و پخش برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی در دو سطح ملی و استانی اقدام کرده است. با عنایت به کارکردهای متفاوت رسانه ملی در حوزه اطلاع‌رسانی

1. Drug Abuse

۱. مختارنیا، سجاد؛ الهوردی میگونی، فرهاد و مهدی اسماعیلی (۱۴۰۰)؛ واکاوی گفتمان‌های سیاست جنایی - اجرایی در کنترل سوءمصرف مواد مخدر، فصلنامه علمی اعتیادپژوهی، سال پانزدهم، شماره پنجاه‌ونهم، صفحات: ۲۳۵-۲۶۰.

و ارتقای مهارت‌های فردی و جمعی با حضور و دعوت از کارشناسان، پزشکان، مسئولان ذی‌ربط، تهیه فیلم و سریال با مضمون آسیب‌های اجتماعی می‌تواند نقش پررنگی را در کنترل و کاهش آسیب اعتیاد ایفا کند.

محورهای اصلی سیاستگذاری سازمان صدا و سیما در مسئله اعتیاد:

- کاهش و کنترل اعتیاد،
- آموزش خاص جوانان و نوجوانان،
- ریشه‌یابی علل وقوع و شیوع معضلات اجتماعی،
- راهکارهای پیشگیری از اعتیاد،
- نقش نهادهای مسئول و انعکاس فعالیت آنها،
- تبیین، تشریح علل و عوامل مؤثر در گرایش به اعتیاد،
- ارتقای دانش پزشکی.

با توجه به محورهای اصلی سیاستگذاری و اقدام‌های تولیدی سازمان صدا و سیما در دو بخش ملی و استانی در دو معاونت صدا و سیما ذکر شد. براساس گزارش عملکرد این سازمان، همه محتوای تولید شده در راستای این هفت بند عنوان شده است که ضریب برنامه‌های شبکه‌های استانی در حوزه اعتیاد تقریباً چندبرابر شبکه‌های ملی بوده است و معاونت صدا در حوزه اعتیاد نقش پررنگ‌تری نسبت به معاونت سیما ایفا کرده است. علاوه‌براین از جمله اقدام‌های صورت‌گرفته ارائه پیشنهادهایی از سوی شورای سیاستگذاری صدا و سیما در حوزه اعتیاد به برنامه‌سازان به شرح ذیل است:

محورهای ابلاغی سازمان صدا و سیما به برنامه‌سازان درباره اعتیاد:

- شیوه‌های خودکنترلی و محافظت از خود،
- آموزش مهارت‌های ارتباطی، تصمیم‌گیری «نه» گفتن و حل مسئله،
- نقش و جایگاه دوست خوب در بهبود کیفیت زندگی،
- نقش سلامت روان و مشاوره در پیشگیری و رفع آسیب‌ها،
- جایگاه و نقش تربیتی و نظارتی والدین،
- نقش ورزش و الگوی تغذیه‌ای سالم در حفظ سلامت جسم و روح،
- شیوه صحیح مصرف داروهای اعتیادآور و مکمل‌های غذایی،
- پیش‌زمینه‌های مؤثر در استعمال مواد اعتیادآور مانند سیگار و قلیان،
- اقدام‌های مثبت نیروهای امنیتی در نظارت بر مبادی عرضه و دسترسی به مواد اعتیادآور،
- شیوه‌های صحیح رفتار با معتادان در خانواده‌ها،
- بازتاب فعالیت‌های مراکز درمانی مورد تأیید،
- توجه به صیانت اجتماعی از معتادان بهبودیافته و خانواده آنان.

با توجه به برنامه‌ریزی کمیته تخصصی صدا و سیما در خصوص آسیب‌های اجتماعی و مصوبات این جلسات به ریاست رئیس صدا و سیما موضوع‌هایی به تیم‌های تولیدی و برنامه‌ساز رادیویی و تلویزیونی جهت تولید محتوا در راستای صیانت از جامعه از وقوع هر نوع آسیب ابلاغ شده است که در جدول ۲ به آنها اشاره شد. با توجه به احکام قانونی موجود با هدف پیشگیری، کاهش و کنترل اعتیاد، همکاری‌هایی با دستگاه‌های ذی‌ربط نیز صورت گرفته است. سهم بیشتر و بخش عظیم این برنامه‌ریزی‌ها در شبکه‌های استانی بوده و تقریباً شبکه‌های ملی سهم اندکی از این برنامه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۲. میزان برنامه‌های تولیدی در شبکه‌ها ملی و استانی با شاخص تعداد برنامه در حوزه اعتیاد

ردیف	نوع پخش	شبکه	مدت (دقیقه: ساعت)
۱	شبکه سراسری	رادیویی	۱۰۴:۰۲
		تلویزیونی	۹۶:۱۱
۲	شبکه استانی	رادیویی	۷۲۴:۴۵
		رادیویی	۲۳۴:۰۹
۳	بخش‌های خبری	رادیویی	۵:۱۹
		رادیویی	۱۶:۱۰
جمع			۱۱۸۰:۳۶

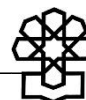
براساس گزارش عملکرد سازمان صدا و سیما در جدول ۳ در طول یک سال گذشته در حوزه اعتیاد به مواد مخدر ۴۷ برنامه گفتگومحور، ۲۳ مستند و مستندگزارشی، ۳ برنامه سرگرمی، ۷ سریال و مسابقه تولید و پخش شده که ۲۳ برنامه ملی و ۷۰ برنامه استانی بوده است و طبعاً فراوانی در برنامه‌های استانی تقریباً چهار برابر برنامه‌های ملی است، این مسئله نشان می‌دهد بیشترین تمرکز سازمان صدا و سیما روی شبکه‌های استانی بوده است.

جدول ۳. گزارش برنامه‌های تولیدی در دو بخش رادیو و تلویزیون در خصوص اعتیاد به دقیقه

ردیف	آسیب	نوع برنامه					بستر پخش
		گفتگومحور	مستند گزارشی	آموزشی	سرگرمی	سریال مسابقه	
۱	اعتیاد	۴۷	۲۳	۱۳	۳	۷	۹۳ برنامه ملی

ارزیابی عملکرد

با استناد به ماده (۳۳) قانون مبارزه با مواد مخدر بخش اعظم اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی و فرهنگ‌سازی به رسانه ملی با همکاری سایر نهادها و دستگاه‌های اجرایی مربوطه واگذار شد. در حوزه آسیب اجتماعی اعتیاد به مصرف مواد مخدر، رسانه ملی ۱۱۸۰:۳۶ دقیقه برنامه در رادیو و تلویزیون تولید کرده که ۷۰ درصد آن در شبکه‌های استانی و مراکز استان‌ها و بخش اعظم آن در تولیدات رادیویی بوده است. با عنایت به مجموعه اقدام‌ها و فعالیت‌های سازمان صدا و سیما در حوزه کنترل و کاهش اعتیاد به مواد مخدر بررسی‌ها نشان می‌دهد تنوعی از برنامه از قبیل برنامه‌های

گفتگومحور، مستند، سرگرمی و غیره در دستور کار این سازمان بوده است و نشان می‌دهد که آسیب اجتماعی اعتیاد به مصرف مواد مخدر از جمله اولویتهای برنامه‌های سازمان بوده است.

گفتنی است با وجود اینکه بحث اعتیاد به مواد مخدر به‌طور مستقیم کارکردهای نهاد خانواده را دچار اختلال و آسیب می‌کند و افراد در سنین نوجوانی و جوانی در خطر اعتیاد هستند، به‌نظر می‌رسد سبب سرگرمی خاصه در بخش فیلم و سریال و مسابقه در این حوزه و تولید ویژه برنامه به محوریت جوانان و نوجوانان ضعیف بوده است و می‌توان گفت اقدام‌های رسانه ملی خصوصاً در شبکه‌های سراسری و ملی با توجه به امکانات و ابزارهای در اختیار، چندان اثربخش نبوده است. هرچند آگاه‌سازی توسط رسانه با مقوله آموزش از یک‌طرف و مقوله خبررسانی از طرف دیگر ارتباط نزدیک دارد، اما هرکدام کارکرد و تأثیر متفاوتی در جامعه و ذهن مخاطب دارد که صدا و سیما در بخش آموزش آن‌چنان که شایسته است؛ نتوانسته در جهان‌بینی افراد تأثیرگذار باشد؛ چراکه آمارها نشان می‌دهد نه‌تنها در روند آسیب‌های اجتماعی کاهش رخ نداده بلکه متأسفانه روند اعتیاد در سال‌های اخیر افزایشی بوده است و این امر در سنین نوجوانی نیز شیوع گسترده‌ای داشته است.

نکته قابل تأمل دیگر در این زمینه میزان اثربخشی و کارایی این اقدام‌هاست که در این زمینه اطلاعات لازم و قابل ارائه‌ای در دسترس نیست. اما آنچه در بستر واقعیت‌های اجتماعی جامعه ملاحظه می‌شود در سال‌های اخیر شاهد افزایش نرخ اعتیاد به مواد مخدر و شیوع این آسیب در سنین پایین و تغییر الگوها و سبک‌های پرخطر مصرف (روانگردان‌ها) هستیم. از این‌رو، به‌نظر می‌رسد فعالیت‌ها و اقدام‌های صورت‌گرفته از سوی دستگاه‌های متولی گویی چندان موفقیت‌آمیز نبوده است و همچنان شاهد روند صعودی این آسیب اجتماعی هستیم. با توجه به اینکه مسئله اعتیاد در ایران متولیان مستقیمی دارد و بی‌شک سازمان صدا و سیما متولی این امر نیست، اما با تعامل جدی و مستقیم با نهادها و دستگاه‌های مربوطه می‌تواند ریل‌گذاری مؤثری در کاهش این آسیب اجتماعی در کشور داشته باشد.

۲. طلاق

طلاق به‌عنوان یک آسیب اجتماعی، در چند دهه اخیر در اکثر کشورهای جهان رشد روزافزونی داشته است. در ایران نیز با توجه به تغییر سبک زندگی، جهانی شدن و گسترش فضای مجازی در سال‌های اخیر پذیرش طلاق برای زوجین راحت‌تر شده و با سرعت بیشتری فرایند طلاق رخ می‌دهد. عمق مسئله زمانی آشکار می‌شود که نتایج پژوهش‌های متعدد داخلی و خارجی در زمینه تأثیرات عمیق روانشناختی، اجتماعی، اقتصادی و حتی قانونی طلاق روی همه کسانی که به‌نحوی در آن درگیر هستند، در نظر گرفته شود. طلاق یک رویداد منحصربه‌فرد نیست، بلکه فرایندی است که جنبه‌های مختلف آن در طول زمان آشکار می‌شود و این مستلزم یک رشته تغییرات و سازمان‌یابی‌های مجدد خانواده است که شاید چند سال طول بکشد و پیامد این رخداد گاهی بخش زیادی از اجتماع را درگیر می‌کند.

خانواده مهم‌ترین و اثرگذارترین نهاد در زندگی بشر است که آثار مثبت آن افراد و جامعه را به صلح و بهره‌وری می‌کشد و آثار منفی آن زمینه‌ساز انحراف، اختلاف و کج‌روی در خانواده، برای فرد و درنهایت متوجه جامعه است. ناآگاهی از وظایف، شناخت ناکافی از حقوق و همچنین مسئولیت هریک از زوجین نسبت به یکدیگر و گاهی نداشتن یک سبک مناسب زندگی متناسب با فرهنگ و عدم همسانی بین زوجین، تأثیرات نامطلوب برخی از رسانه‌ها می‌تواند

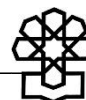
به بروز برخی اختلاف‌های خانوادگی و در نهایت باعث فروپاشی کانون خانواده و طلاق منجر شود. مهم‌ترین کارکرد اساسی برای کاهش مشکلات خانوادگی و آسیب‌های اجتماعی و فردی ناشی از پدیده طلاق فرهنگ‌سازی در جهت تحکیم بنیان خانواده است. یکی از ابزارهای کارآمد در حوزه آموزش و مفهوم‌سازی عمومی رسانه است که کارآمدی آن در بسیاری از حوزه‌ها اثبات شده است. بی‌شک رسانه ملی به‌عنوان یک رسانه عمومی و در دسترس برای همه افراد جامعه می‌تواند در سبک زندگی، آموزش و کاهش آسیب‌های اجتماعی مؤثر باشد.

آسیب اجتماعی طلاق از جمله پنج آسیب اجتماعی اولویت‌دار قانون برنامه ششم توسعه است. با توجه به جایگاه خانواده و نقش بی‌بدیل آن در نظام اجتماعی - اسلامی جامعه ایرانی، از جمله حوزه‌های حساس و نیازمند برنامه‌ریزی دقیق در نظام سیاستگذاری و اجرایی کشور است. با توجه به ضریب نفوذ رسانه‌ها در محیط خانواده و اثرگذاری آن در تقویت و تحکیم و یا اضمحلال نهاد خانواده بررسی اقدام‌های رسانه ملی در جهت کنترل و کاهش طلاق بسیار حائز اهمیت است که در ادامه مجموعه اقدام‌ها و فعالیت‌های این سازمان در راستای کنترل و کاهش آسیب اجتماعی ارائه می‌شود:

محورهای اصلی سیاستگذاری سازمان صدا و سیما در خصوص طلاق:

- اهمیت تشکیل خانواده و ازدواج،
- روابط بین اعضای خانواده،
- رفع سوءتفاهم‌ها در زندگی مشترک،
- راهکارهای مواجهه با تنش در زندگی متأهلی،
- مسائل جوانان در شرف ازدواج،
- انتخاب آگاهانه زوجین پیش از ازدواج،
- روابط زناشویی و مشکلات سال‌های اول فرزندآوری،
- نقش فرزند در تحکیم روابط زوجین،
- دوری از تصمیمات عجولانه،
- روابط بعد از طلاق.

با توجه به دسته‌بندی اعلامی سازمان صدا و سیما در رابطه با مسئله طلاق ۱۰ محور اصلی احصا شده و بر مبنای این دسته‌بندی‌ها، برنامه‌ها و اقدام‌هایی صورت گرفته است. طبعاً خانواده مهم‌ترین محور در مسئله طلاق است و آموزش خصوصاً در ابتدای آشنایی و پیش از شروع زندگی مشترک می‌تواند در کاهش طلاق زوجین مؤثر باشد. به نظر می‌رسد صدا و سیما بیشترین تمرکز خود را روی برنامه‌های گفتگو محور با محوریت خانواده داشته است. بسیاری از مشکلات خانوادگی به دلیل عدم فهم مشترک در سال‌های آغاز زندگی، مداخلات خانوادگی و عدم مسئولیت‌پذیری زوجین است که رسانه ملی با آموزش و مشاوره‌های تخصصی و تولید فیلم و سریال با موضوع‌های متنوع خانوادگی می‌تواند به ارتقای فرهنگی خانواده‌ها خصوصاً دختران و پسران در معرض ازدواج و حتی در شرف فرزندآوری کمک کند.

محورهای ابلاغی سازمان صدا و سیما به برنامه‌سازان در رابطه با طلاق:

- بررسی آموزه‌های دینی و احکام طلاق،
- طلاق، علت‌ها و پیامدها،
- آسیب‌پذیری و معضلات فرزندان طلاق،
- راهکارهای پیشگیری از طلاق،
- مشاوره پیش از ازدواج،
- فرزندآوری،
- افزایش سواد حقوقی مخاطبان و عملکرد نهادهای متولی،
- تشویق به ازدواج و تقبیح طلاق به روایت نمایش، طنز و سرگرمی،
- آموزش مهارت‌های فردی و اجتماعی به زوجین.

جدول ۴. گزارش برنامه‌های تولیدی در دو بخش رادیو و تلویزیون در خصوص طلاق به دقیقه

مدت (دقیقه: ساعت)	شبکه	نوع پخش	ردیف
۴۰:۰۹	رادیویی	شبکه سراسری	۱
۲۴:۲۱	تلویزیونی		
۳۴۹:۲۷	رادیویی	شبکه استانی	۲
۲۴:۲۰	رادیویی		
۰:۳۰	رادیویی	بخش‌های خبری	۳
۰:۴۸	رادیویی		
۴۳۹:۳۵	جمع		

مأخذ: ویژه‌نامه آئینه گزارش عملکرد صدا و سیما در ۱۴۰۱.

با توجه به محورهای در خصوص موضوع طلاق به نظر می‌رسد سازمان صدا و سیما بیشتر به سمت آموزش، پیشگیری و مسائل حین طلاق گام برداشته و بیشترین حجم از برنامه‌سازی‌ها و تولیدات این سازمان معطوف به این حوزه‌هاست. با توجه به سیاستگذاری سازمان‌ها و دستگاه‌های متولی امر، رسانه ملی نیز در مسیر کمک به رسالت این نهادها حرکت کرده و به نظر می‌رسد تولیدات ارائه شده بیشترین هم‌خوانی را با اهداف پیش‌بینی شده به لحاظ سازمانی دارد. برنامه‌هایی با محوریت خانواده و با هدف ترویج الگوی زندگی اسلامی-ایرانی و کمک به تحکیم بنیان خانواده با موضوع‌های مختلفی همچون شرایط روزهای طلاق، مدیریت دوره بعد از طلاق، تربیت فرزندان طلاق، تاب‌آوری، راهکارهای عملیاتی برای حل مسائل زوجین، روابط فرازنشویی، شیوه‌های زندگی سالم، ارتباط زوجین، سلامت روان خانواده، سبک زندگی و ... از جمله موضوع‌هایی است که تلویزیون در دو سطح ملی و استانی به آنها پرداخته است.

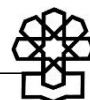
جدول ۵. میزان برنامه‌های تولیدی در شبکه‌ها ملی و استانی با شاخص تعداد برنامه در حوزه طلاق

بستر پخش		شماره برنامه	نوع برنامه				آسیب	ردیف	
استانی	ملی		سریال	سرگرمی	آموزشی	مستند			
			مسابقه			گزارش	گفتگومحور		
۳۶	۳۰	۶۶ برنامه	۶	۵	۱۸	۸	۲۹	طلاق	۱

علاوه بر اقدام‌های انجام شده در سطح سیاستگذاری، سازمان صدا و سیما در گزارش عملکرد خود اعلام کرده است که برای مقابله و کاهش آسیب اجتماعی طلاق در مجموع در بازه زمانی یک سال گذشته ۲۹ برنامه گفتگومحور، ۸ مستند و گزارش، ۱۸ برنامه آموزشی و ۵ برنامه سرگرمی، ۶ سریال و مسابقه تولید کرده که ۳۰ برنامه در سطح ملی و ۳۶ برنامه در سطح استانی بوده است. گفتنی است رویکرد اغلب برنامه‌های تولید شده آموزشی گفتگومحور با رویکرد خانواده‌محوری بوده است که تولیدات رادیویی سهم زیادی دارد.

ارزیابی عملکرد

با استناد به ماده (۲۸) و (۲۹) قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت و در ماده (۵) قانون تسهیل ازدواج جوانان تکالیفی به‌عهده صدا و سیما گذاشته شده است و به‌طور مستقیم به نقش رسانه ملی در تبلیغ و ترویج ازدواج و آسیب‌شناسی و حل مسئله طلاق و فرهنگ‌سازی و آموزش خانواده‌ها اشاره شده است در همین راستا، صدا و سیما با موضوع طلاق ۴۳۹:۳۵ دقیقه برنامه در رادیو و تلویزیون در دو بخش ملی و استانی تولید کرده است که بخش اعظم آن در ساختار برنامه‌های گفتگومحور از طریق رادیو و در شبکه‌های استانی بوده است. سهم شبکه‌های ملی در این حوزه بسیار ناچیز بوده و در واقع بنا به الزامات قانونی که برعهده این سازمان بوده است به‌نظر می‌رسد بخش زیادی به مسئله طلاق اختصاص داده نشده است. تولیدات استانی تقریباً مطلوب بوده و شاخص بالاتری نسبت به تولیدات ملی داشته است. بیشترین حجم تولیدات در شبکه‌های رادیویی بوده و سیما سهم کمتری در تولیدات رسانه‌ای در حوزه طلاق داشته است. با توجه به اهمیت موضوع طلاق و نگاه حاکمیت به رشد و تعالی، تشکیل و تحکیم خانواده و حفظ این نهاد بارز و با در نظر گرفتن پتانسیل و ظرفیت بالای سازمان صدا و سیما و نقش پررنگ آن در جذب مخاطب انتظار می‌رفت پیوست خانواده مهم‌ترین و جدی‌ترین پیوست رسانه‌ای خاصه در سال‌های اخیر باشد که نمود تولیدات و نظرسنجی‌های مردمی خلاف این رویکرد را نشان می‌دهد. بیشترین زمان اوقات فراغت و سرگرمی و در واقع زمان دورهمی خانواده‌های ایرانی به تماشای تلویزیون و یا شنیدن صدای رادیو مشغول هستند که این امر سبب می‌شود خاصه در زمان‌های طلایی آنتن بیشتر استفاده تبلیغاتی، آموزشی، اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی در خصوص تشکیل خانواده، تربیت فرزند، ارتباط بین زن و شوهر، راهکارهای صیانت از خانواده و جلوگیری از آسیب جدی طلاق در غالب و فرم‌های جذاب از قبیل سریال، فیلم، مسابقه و ... به مخاطب ارائه شود که ضعف جدی در این باره در رسانه ملی احساس می‌شود. به‌نظر می‌رسد در سناریوی فیلم و سریال‌ها نیز باید یک هویت‌پردازی و بازنگری جدی در راستای شخصیت‌پردازی، الگوسازی و معرفی خانواده اصیل ایرانی صورت گیرد چراکه مفهوم خانواده از زبان هنر تأثیر بیشتری

در جامعه خواهد داشت. در مسئله طلاق سازمان صدا و سیما در هدف‌گذاری و دسته‌بندی موضوعی نیز دچار یک کلان‌نگری بوده و متأسفانه به جزئیات مسئله در حوزه برنامه‌سازی دقت نشده است.

با عنایت به مجموعه اقدام‌ها و فعالیت‌های سازمان صدا و سیما در حوزه کنترل و کاهش آسیب اجتماعی طلاق و تلاش در راستای تحکیم نهاد خانواده بررسی‌ها نشان می‌دهد تنوعی از برنامه از قبیل برنامه‌های گفتگومحور، مستند، سرگرمی و غیره در دستور کار این سازمان بوده است و نشان می‌دهد که آسیب اجتماعی طلاق از جمله اولویت‌های برنامه‌ای سازمان بوده است؛ اما نکته قابل تأمل در این زمینه میزان اثربخشی و کارایی این اقدام‌هاست که در این زمینه اطلاعات لازم و قابل ارائه‌ای در دسترس نیست. اما آنچه در بستر واقعیت‌های اجتماعی جامعه ملاحظه می‌شود طی دهه‌های اخیر شاهد افزایش نرخ طلاق و ظهور اشکال جدید خانواده و همچنین افزایش جمعیت زنان سرپرست خانوار و غیره هستیم. از این رو، به نظر می‌رسد فعالیت‌ها و اقدام‌های صورت گرفته از سوی دستگاه‌های متولی گویی چندان موفقیت‌آمیز نبوده و همچنان شاهد روند صعودی این آسیب اجتماعی هستیم. از این رو؛ ضروری است دستگاه‌های متولی به‌ویژه سازمان صدا و سیما ضمن بازنگری در برنامه‌ها و تقویت کیفیت آنها در راستای اثربخشی بیشتر در این زمینه گام بردارد.

۳. حاشیه‌نشینی (سکونتگاه‌های غیررسمی)

جهان به سرعت در حال گسترش زندگی شهری است. سرعت رشد شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه بیشتر از کشورهای توسعه‌یافته است. در ایران نیز شهرنشینی با روندی سریع و شتابان همراه بوده و این رشد شتابان مسائل و معضلات بسیاری به دنبال داشته است. در این میان حاشیه‌نشینی به‌عنوان آئینه تمام‌نمای مسائل شهری همواره جایگاه و اهمیت خاصی داشته است. ایران به‌عنوان یک کشور در حال توسعه، با مسئله حاشیه‌نشینی درگیر است. این مسئله ریشه در فقر داشته و آسیب‌های فراوانی از جمله قاچاق، چرخه فقر، نزاع، خشونت، کودکان کار، روسپی‌گری و اعتیاد در جامعه به دنبال دارد. حاشیه‌نشینی (سکونتگاه‌های غیررسمی) از جمله آسیب‌های اجتماعی اولویت‌داری است که مورد توجه حکمرانان واقع شده است. این مناطق به دلیل ویژگی‌ها و مختصات اجتماعی و اقتصادی‌شان، قابلیت بالایی برای بروز انواع آسیب‌ها و مسائل اجتماعی دارند و در صورت بی‌توجهی می‌توانند حیات اجتماعی و سیاسی را تهدید کنند. بسیاری از حاشیه‌نشین‌ها در شرایطی زندگی می‌کنند که حتی از امکانات اولیه بی‌بهره‌اند. از این رو، ساماندهی و توانمندسازی جوامعی که با اسکان غیررسمی مواجه شده‌اند، می‌تواند راهگشای بسیاری از مشکلات پیش‌آمده از جمله بی‌سوادی، فقر، فساد، بزه و ... باشد.

رسانه ملی هم‌سو با دیگر دستگاه‌های دولتی برای رفع مسئله حاشیه‌نشینی و کاهش آسیب‌های آن اقدام‌هایی را صورت داده و سعی داشته با قرار گرفتن در مسیر فرهنگ‌سازی به کاهش آسیب‌های ناشی از سکونتگاه‌های غیررسمی کمک کند. از این رو با ساخت برنامه‌هایی در قالب ترکیبی، گزارشی، گفتگومحور و ... آسیب‌های اجتماعی و معضل حاشیه‌نشینی را تبیین و پیامدهای آن را بیان کرده و با دعوت از مسئولان در برنامه‌ها و تهیه گزارش از اقدام‌های آنان به پیگیری دغدغه‌های مخاطبان در این زمینه پرداخته است.

محورهای اصلی سیاستگذاری سازمان صدا و سیما درباره حاشیه‌نشینی:

- حاشیه‌نشینی، پیامدها و آسیب‌های آن،
- ساماندهی حاشیه‌نشینی،
- پیگیری مطالبات مردم مناطق حاشیه‌نشین،
- انعکاس وضعیت حاشیه‌نشینی،
- گفتگو با مسئولان و متولیان امر دستگاه‌های اجرایی.

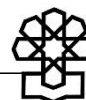
با توجه به دسته‌بندی صورت گرفته از سوی رسانه ملی در حوزه سکونتگاه‌های غیررسمی، بیشتر به دنبال تبیین آثار و عواقب حاشیه‌نشینی برای مسئولان و مردم ساکن در این مناطق است. به نظر می‌رسد بیشترین بخش پرداخت رسانه‌ای به این آسیب اجتماعی شامل ارائه گزارش و مطالبه‌گری از مسئولان مربوطه و آگاهی‌بخشی به ساکنان این سکونتگاه‌هاست. با توجه به مهاجرت روستاییان و نرخ بالای تورم و قیمت مسکن طبعاً در سال‌های اخیر مسئله حاشیه‌نشینی خصوصاً در کلان‌شهرها رشد بیشتری داشته و احتمال گسترده‌تری این آسیب در سال‌های آتی بسیار بالاست. لذا رسانه ملی با توجه به گستردگی مخاطب و رسالت نهادی که برعهده دارد می‌تواند در زمینه فرهنگ‌سازی، پیگیری و مطالبه‌گری در حوزه سکونتگاه‌های غیررسمی نقش پررنگی را ایفا کند.

محورهای ابلاغی سازمان صدا و سیما به برنامه‌سازان در خصوص حاشیه‌نشینی:

- حاشیه‌نشینی، پیامدها و آسیب‌ها،
- ساماندهی حاشیه‌نشینی،
- پیگیری مطالبات ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی،
- انعکاس وضعیت حاشیه‌نشینان،

با توجه به محورهای ابلاغی به برنامه‌سازان سازمان صدا و سیما تمرکز مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی بر سیاستگذاری‌های کلی کشور در این باره است و بیشترین تولید در مسیر ارائه گزارش و مطالبه‌گری از مسئولان مربوطه صورت گرفته است. در واقع به نظر می‌رسد رسانه ملی در حوزه حاشیه‌نشینی به دنبال تبیین مسئله و انعکاس اقدام‌های صورت گرفته و مشکلات موجود در این مناطق است. هدفگذاری بیشتر هم روی تولید مستند و گزارش‌های موردی از سکونتگاه‌های غیررسمی بوده است.

با توجه به جدول زیر، ۸ برنامه گفتگومحور، ۲۰ مستند و گزارش و ۳ برنامه آموزشی در خصوص حاشیه‌نشینی و سکونتگاه‌های غیررسمی تولید شده که ۴ برنامه سهم شبکه ملی و ۲۷ برنامه در شبکه‌ها استانی بوده است. بیشترین محتوا در روند برنامه‌سازی معطوف به مستند به شکل ارائه گزارش از این مناطق بوده است.

جدول ۶. میزان برنامه‌های تولیدی در شبکه‌های ملی و استانی با شاخص تعداد برنامه در حوزه حاشیه‌نشینی

ردیف	آسیب	نوع برنامه					بستر پخش	
		گفتگومحور	مستند گزارش	آموزشی	سرگرمی	سریال مسابقه	ملی	استانی
۱	حاشیه‌نشینی	۸	۲۰	۳	۰	۰	۴	۲۷

جدول ۷. گزارش برنامه‌های تولیدی در دو بخش رادیو و تلویزیون به دقیقه در خصوص حاشیه‌نشینی

ردیف	نوع پخش	شبکه	مدت (دقیقه: ساعت)
۱	شبکه سراسری	رادیویی	۷:۵۲
		تلویزیونی	۱۴:۴۳
۲	شبکه استانی	رادیویی	۳۰۶:۵۸
		رادیویی	۱۷:۰۸
۳	بخش‌های خبری	رادیویی	۱:۲۹
		رادیویی	۵:۲۸
جمع			۳۵۳:۳۸

ارزیابی عملکرد

با عنایت به مجموعه اقدام‌ها و فعالیت‌های سازمان صدا و سیما در حوزه کنترل و کاهش آسیب اجتماعی حاشیه‌نشینی و تلاش در راستای کاهش آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی محلات و مناطق آسیب‌زا در کشور، بررسی‌ها نشان می‌دهد؛ عمده برنامه‌ها درباره این آسیب به ترتیب متمرکز بر تهیه مستند و گزارش، گفتگومحور و آموزشی بوده است.

با توجه به ارزیابی به عمل آمده از مجموعه اقدام‌های این سازمان در خصوص مسئله حاشیه‌نشینی و تولیدات انجام شده به نظر می‌رسد هدف سازمان بیشتر ارائه گزارش کار توسط مسئولان و دستگاه‌های مربوطه بوده و به تولید چند مستند گزارشی مختصر از برخی مناطق اکتفا کرده است. بخش اعظم این تولیدات در شبکه‌ها استانی بوده و متأسفانه تولیدات شبکه‌ها سراسری و ملی بسیار کم و ناچیز بوده است. اگرچه آسیب اجتماعی حاشیه‌نشینی از جمله اولویت‌های حکمرانان است؛ اما بنا بر مأموریت و نحوه فعالیت سازمان صدا و سیما این نوع آسیب بیشتر از اینکه تحت تأثیر نظام فرهنگی و آموزشی و رسانه‌ای باشد، تحت تأثیر نظام بازار و سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی در کشور است که عاملی در افزایش و کاهش این نوع آسیب تلقی می‌شود. اگرچه این گزاره به معنای انکار نقش صدا و سیما در زمینه آگاهی‌دهی به جامعه نیست اما نقش و عملکرد صدا و سیما در این زمینه بیشتر می‌تواند به عنوان یک نهاد اجتماعی مطالبه‌گر و ناظر در اجرای قوانین تعریف کرد. با این تلقی باید افزود میزان اثربخشی و کارایی این نهاد در پیگیری مطالبات جامعه محل سؤال است و نیازمند تقویت و بهبود کیفیت برنامه‌هاست، زیرا مسئله حاشیه‌نشینی در این سال‌ها ماهیتی امنیتی به خود پیدا کرده و مسئله‌ای جدی پیش روی برنامه‌ریزان است.

۴. کودکان کار و خیابان

آسیب اجتماعی کودکان کار و خیابان از جمله پنج آسیب اجتماعی اولویت‌دار مؤکد در ماده (۸۰) قانون برنامه ششم توسعه است که طی سال‌های اخیر شاهد نرخ افزایشی این گروه از افراد آسیب‌پذیر در قالب فعالیت‌ها و کار در بستر خیابان و کار در کارگاه‌ها، زباله‌گردی و ... هستیم. البته متولی کودکان کار برحسب قانون سازمان بهزیستی است اما سازمان صدا و سیما براساس جایگاه و نقش تربیتی آن به‌عنوان نهادی آموزشی، تربیتی و اجتماعی مکلف به ارائه خدمات مناسب در راستای آگاهی‌دهی به جامعه برای کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی است. در این زمینه بررسی‌های به‌عمل آمده از گزارش‌های عملکردی سازمان صدا و سیما نشان می‌دهد در گزارش ارائه شده، اقدام‌ها و فعالیت‌هایی درباره کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی ارائه نشده است، یا مدل پردازش به این موضوع به‌صورت مستقل نبوده است و در سایر برنامه‌ها آیت‌م یا در بخشی از برنامه به این موضوع پرداخته‌اند.

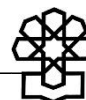
اگرچه بررسی‌های بیشتر نگارنده در این زمینه حاکی از آن است که صدا و سیما در این زمینه دو محور فعالیتی را در دستور کار خود داشته است یکی در چارچوب تهیه برنامه‌ها و سریال‌های تلویزیونی و دیگری در قالب آیت‌م در برنامه‌های گفتگومحور بوده است. البته تعداد و فراوانی این برنامه بسیار محدود بوده است. علاوه‌براین میزان اثربخشی و کارایی این برنامه‌ها محل پرسش است و براساس شواهد و واقعیت‌های اجتماعی در جامعه می‌توان میزان اثرگذاری این نوع اقدام‌ها را بسیار ضعیف ارزیابی کرد. نبود برنامه تخصصی و عملیاتی و ابهام در این زمینه از جمله مسائلی است که مورد اشاره کارشناسان واقع شده است.

در رابطه با کودکان کار، کار ویژه یا برنامه مستقل رادیو یا تلویزیونی گزارش نشده است و به‌نظر می‌رسد این مسئله یا از اولویت‌های صدا و سیما نبوده یا مدل پردازش به این موضوع به‌صورت مستقل در ساختار یک برنامه مشخص نبوده است و در سایر برنامه‌ها آیت‌م یا در بخشی از برنامه به‌صورت مستند گزارشی یا یک آیت‌م به این موضوع پرداخته‌اند.

۵. مفاسد اخلاقی

مفاسد اخلاقی از جمله آسیب‌های اجتماعی مورد تأکید در ماده (۸۰) قانون برنامه ششم توسعه است. فساد اخلاقی، پدیده‌ای است که بنیان و اساس جامعه را ناپایدار می‌سازد و از موضوع‌های حاد به حساب می‌آید: فساد به آینده جوامع صدمه می‌رساند و مصونیت اجتماعی را در آن مرزوبوم متزلزل می‌سازد. برای اصلاح ناهنجاری‌های اجتماعی و اخلاقی، پس از ریشه‌یابی زمینه‌ها و عوامل، مهم‌ترین کار، فرهنگ‌سازی با یاری گرفتن از ابزارهای مؤثر و کارآمد است.

در این خصوص صدا و سیما با آگاهی‌بخشی اثربخش و کافی می‌تواند نقش مؤثری در پیشگیری و کنترل و کاهش انحرافات اخلاقی ایفا کند.

محورهای اصلی سیاستگذاری سازمان صدا و سیما درباره مفاسد اخلاقی:

- ارتقای آگاهی‌ها و تعمیق باور عمومی نسبت به هنجارهای دینی و ملی،
- گفتمان‌سازی به منظور اتخاذ رویکردهای تخصصی و مشترک در مواجهه با آسیب‌های اجتماعی،
- تقبیح مفاسد اخلاقی و اجتماعی، اطلاع‌رسانی و تبیین شیوه‌های پیشگیری و مقابله با آن.

جدول ۸. میزان برنامه‌های تولیدی در شبکه‌های ملی و استانی با شاخص تعداد برنامه در حوزه مفاسد اخلاقی

ردیف	آسیب	نوع برنامه					بستر پخش	استانی	ملی
		گفتگومحور	مستند گزارش	آموزشی	سرگرمی	سریال			
						مسابقه			
۱	مفاسد اخلاقی	۳۲	۵	۱۹	۸	۵	۳۸	۴۱	

جدول ۹. گزارش برنامه‌های تولیدی در دو بخش رادیو و تلویزیون به دقیقه در خصوص مفاسد اخلاقی

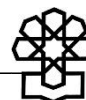
ردیف	نوع پخش	شبکه	مدت (دقیقه: ساعت)
۱	شبکه سراسری	رادیویی	۱۲۴:۵۰
		تلویزیونی	۱۴۶:۵۶
۲	شبکه استانی	رادیویی	۲۱۱:۳۲
		رادیویی	۷۶:۵۷
۳	بخش‌های خبری	رادیویی	۶:۳۳
		رادیویی	۱۳:۵۰
جمع			۵۸۰:۳۸

نتیجه‌گیری

این گزارش در پی بررسی و ارزیابی عملکرد سازمان صدا و سیما در حوزه کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی در سال ۱۴۰۱ است. در این راستا، مطابق با احکام قانونی و برنامه‌های صدا و سیما مکلف است نسبت به برنامه‌ریزی، تولید محتوا، فرهنگ‌سازی، تهیه طرح جامع کارشناسی جهت کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی با اولویت اعتیاد، طلاق، حاشیه‌نشینی، کودکان کار و مفاسد اخلاقی به‌گونه‌ای اقدام کند که آسیب‌های اجتماعی در جامعه کاهش پیدا کند. بررسی‌های به‌عمل آمده نشان می‌دهد سازمان صدا و سیما با عنایت به تکالیف و مأموریت‌های خود در زمینه کنترل و کاهش‌های اجتماعی اقدام‌هایی را انجام داده و به تفکیک هر حوزه تلاش کرده است نقشی در این زمینه ایفا کند. رسانه ملی در زمینه اعتیاد به مصرف مواد مخدر، در حدود ۱۱۸۰:۳۶ دقیقه برنامه در رادیو و تلویزیون تولید کرده که ۷۰ درصد آن در شبکه‌های استانی و مراکز استان‌ها و بخش اعظم آن در تولیدات رادیویی بوده است. با عنایت به مجموعه اقدام‌ها و فعالیت‌های سازمان صدا و سیما در حوزه کنترل و کاهش اعتیاد به مواد مخدر بررسی‌ها نشان می‌دهد تنوعی از برنامه از قبیل برنامه‌های گفتگومحور، مستند، سرگرمی و ... در دستور کار این سازمان بوده است و

نشان می‌دهد که آسیب اجتماعی اعتیاد به مصرف مواد مخدر از جمله اولویتهای برنامه‌ای سازمان بوده است؛ اما به نظر می‌رسد سبب سرگرمی خاصه در بخش فیلم و سریال و مسابقه در این حوزه و تولید ویژه برنامه به محوریت جوانان و نوجوانان ضعیف بوده است و می‌توان گفت اقدام‌های رسانه ملی خصوصاً در شبکه‌های سراسری و ملی با توجه به امکانات و ابزارهای در اختیار، چندان اثربخش نبوده است. هرچند آگاه‌سازی توسط رسانه با مقوله آموزش از یک طرف و مقوله خبررسانی از طرف دیگر ارتباط نزدیک دارد، اما هر کدام دارای کارکرد و تأثیر متفاوتی در جامعه و ذهن مخاطب است که صدا و سیما در بخش آموزش آن چنان که شایسته است؛ نتوانسته در جهان‌بینی افراد تأثیرگذار باشد؛ چراکه آمارها نشان می‌دهد که نه تنها در روند آسیب‌های اجتماعی کاهش رخ نداده بلکه متأسفانه روند اعتیاد در سال‌های اخیر افزایشی بوده است و متأسفانه این امر در سنین نوجوانی نیز شیوع گسترده‌ای داشته است. نکته قابل تأمل دیگر در این زمینه میزان اثربخشی و کارایی این اقدام‌هاست که در این زمینه اطلاعات لازم و قابل ارائه‌ای در دسترس نیست. اما آنچه در بستر واقعیت‌های اجتماعی جامعه ملاحظه می‌شود در سال‌های اخیر شاهد افزایش نرخ اعتیاد به مواد مخدر و شیوع این آسیب در سنین پایین و تغییر الگوها و سبک‌های پرخطر مصرف (روانگردان‌ها) و همچنین افزایش نرخ طلاق، کودکان کار و دیگر آسیب‌های اجتماعی هستیم. از این رو، به نظر می‌رسد فعالیت‌ها و اقدام‌های صورت گرفته از سوی دستگاه‌های متولی‌گویی چندان موفقیت‌آمیز نبوده است و همچنان شاهد روند صعودی این آسیب اجتماعی هستیم.

صدا و سیما با موضوع طلاق ۴۳۹:۳۵ دقیقه برنامه در رادیو و تلویزیون در دو بخش ملی و استانی تولید کرده است که بخش اعظم آن در ساختار برنامه‌های گفتگو محور از طریق رادیو و در شبکه‌های استانی بوده است. سهم شبکه‌های ملی در این حوزه بسیار ناچیز بوده و در واقع بنا به الزامات قانونی که برعهده این سازمان بوده است به نظر می‌رسد بخش چشمگیری به مسئله طلاق اختصاص داده نشده است. تولیدات استانی تقریباً مطلوب بوده و شاخص بالاتری نسبت به تولیدات ملی داشته است. بیشترین حجم تولیدات در شبکه‌های رادیویی بوده و سیما سهم کمتری در تولیدات رسانه‌ای در حوزه طلاق داشته است. با توجه به اهمیت موضوع طلاق و نگاه حاکمیت به رشد و تعالی، تشکیل و تحکیم خانواده و حفظ این نهاد بارز و با در نظر گرفتن پتانسیل و ظرفیت بالای سازمان صدا و سیما و نقش پررنگ آن در جذب مخاطب انتظار می‌رفت پیوست خانواده مهم‌ترین و جدی‌ترین پیوست رسانه‌ای خاصه در سال‌های اخیر باشد که نمود تولیدات و نظرسنجی‌های مردمی خلاف این رویکرد را نشان می‌دهد. بیشترین زمان اوقات فراغت و سرگرمی و در واقع زمان دورهمی خانواده‌های ایرانی به تماشای تلویزیون و یا شنیدن صدای رادیو مشغول هستند که این امر سبب می‌شود خاصه در زمان‌های طلایی آنتن بیشتر استفاده تبلیغاتی، آموزشی، اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی در رابطه با تشکیل خانواده، تربیت فرزند، ارتباط بین زن و شوهر، راهکارهای صیانت از خانواده و جلوگیری از آسیب جدی طلاق در قالب و فرم‌های جذاب از قبیل سریال، فیلم، مسابقه و ... به مخاطب ارائه شود که ضعف جدی در این باره در رسانه ملی احساس می‌شود. به نظر می‌رسد در سناریوی فیلم و سریال‌ها نیز باید یک هویت‌پردازی و بازنگری جدی در راستای شخصیت‌پردازی، الگوسازی و معرفی خانواده اصیل ایرانی صورت گیرد چراکه مفهوم خانواده از زبان هنر تأثیر بیشتری در جامعه خواهد داشت. در مسئله طلاق سازمان صدا و سیما در هدف‌گذاری و دسته‌بندی موضوعی نیز دچار یک کلان‌نگری بوده و متأسفانه به جزئیات مسئله در حوزه برنامه‌سازی دقت نشده است.

با عنایت به مجموعه اقدام‌ها و فعالیت‌های سازمان صدا و سیما در حوزه کنترل و کاهش آسیب اجتماعی طلاق و تلاش در راستای تحکیم نهاد خانواده بررسی‌ها نشان می‌دهد تنوعی از برنامه از قبیل برنامه‌های گفتگومحور، مستند، سرگرمی و غیره در دستور کار این سازمان بوده است که نشان می‌دهد آسیب اجتماعی طلاق از جمله اولویت‌های برنامه‌های سازمان بوده است؛ اما نکته قابل تأمل میزان اثربخشی و کارایی این اقدام‌هاست که در این زمینه اطلاعات لازم و قابل ارائه‌ای در دسترس نیست. اما آنچه در بستر واقعیت‌های اجتماعی جامعه ملاحظه می‌شود طی دهه‌های اخیر شاهد افزایش نرخ طلاق و ظهور اشکال جدید خانواده و همچنین افزایش جمعیت زنان سرپرست خانوار و غیره هستیم. از این‌رو، به نظر می‌رسد فعالیت‌ها و اقدام‌های صورت‌گرفته از سوی دستگاه‌های متولی‌گویی چندان موفقیت‌آمیز نبوده است و هم‌چنان شاهد روند صعودی این آسیب اجتماعی هستیم. از این‌رو؛ ضروری است دستگاه‌های متولی به‌ویژه سازمان صدا و سیما ضمن بازنگری در برنامه‌ها و تقویت کیفیت آنها در راستای اثربخشی بیشتر در این زمینه گام بردارد.

با عنایت به مجموعه اقدام‌ها و فعالیت‌های سازمان صدا و سیما در حوزه کنترل و کاهش آسیب اجتماعی حاشیه‌نشینی و تلاش در راستای کاهش آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی محلات و مناطق آسیب‌زا در کشور، بررسی‌ها نشان می‌دهد؛ عمده برنامه‌ها درباره این آسیب به ترتیب متمرکز بر تهیه مستند و گزارش و برنامه‌های گفتگومحور و آموزشی بوده است.

با توجه به ارزیابی به‌عمل آمده از مجموعه اقدام‌های این سازمان در خصوص مسئله حاشیه‌نشینی و تولیدات انجام شده به نظر می‌رسد؛ هدف سازمان بیشتر انعکاس ارائه گزارش کار توسط مسئولان و دستگاه‌های مربوطه بوده و به تولید چند مستند گزارشی مختصر از برخی مناطق اکتفا کرده است. بخش اعظم این تولیدات در شبکه‌ها استانی بوده و متأسفانه تولیدات شبکه‌ها سراسری و ملی بسیار کم و ناچیز بوده است. اگرچه آسیب اجتماعی حاشیه‌نشینی از جمله اولویت‌های حکمرانان است؛ اما بنا بر مأموریت و نحوه فعالیت سازمان صدا و سیما این نوع آسیب بیشتر از اینکه تحت تأثیر نظام فرهنگی و آموزشی و رسانه‌ای باشد، تحت تأثیر نظام بازار و سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی در کشور است که عاملی در افزایش و کاهش این نوع آسیب تلقی می‌شود. اگرچه این گزاره به معنای انکار نقش صدا و سیما در زمینه آگاهی‌دهی به جامعه نیست اما نقش و عملکرد صدا و سیما در این زمینه بیشتر می‌تواند به‌عنوان یک نهاد اجتماعی مطالبه‌گر و ناظر در اجرای قوانین تعریف کرد. با این تلقی باید افزود میزان اثربخشی و کارایی این نهاد در پیگیری مطالبات جامعه محل سؤال است و نیازمند تقویت و بهبود کیفیت برنامه‌هاست زیرا مسئله حاشیه‌نشینی در این سال‌ها ماهیتی امنیتی به خود پیدا کرده است و مسئله‌ای جدی پیش روی برنامه‌ریزان است.

آسیب اجتماعی کودکان کار و خیابان از جمله پنج آسیب اجتماعی اولویت‌دار مؤکد در ماده (۸۰) قانون برنامه ششم توسعه است که طی سال‌های اخیر شاهد نرخ افزایشی این گروه از افراد آسیب‌پذیر در قالب فعالیت‌ها و کار در بستر خیابان و کار در کارگاه‌ها، زباله‌گردی و ... هستیم. البته متولی کودکان کار برحسب قانون سازمان بهزیستی است؛ اما سازمان صدا و سیما براساس جایگاه و نقش تربیتی آن به‌عنوان نهادی آموزشی، تربیتی و اجتماعی مکلف به ارائه خدمات مناسب در راستای آگاهی‌دهی به جامعه برای کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی است. در این زمینه بررسی‌های به‌عمل آمده از گزارش‌های عملکردی سازمان صدا و سیما نشان می‌دهد در گزارش ارائه شده، اقدام‌ها و فعالیت‌هایی درباره کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی ارائه نشده است، یا مدل پردازش به این موضوع به‌صورت

مستقل نبوده و در سایر برنامه‌ها آیت‌م یا در بخشی از برنامه به این موضوع پرداخته‌اند. اگرچه بررسی‌های بیشتر نگارنده در این زمینه حاکی از آن است که صدا و سیما دو محور فعالیتی را در دستور کار خود داشته است؛ یکی در چارچوب تهیه برنامه‌ها و سریال‌های تلویزیونی و دیگری در قالب برنامه‌های گفتگومحور بوده است. البته تعداد و فراوانی این برنامه بسیار محدود بوده است علاوه بر این میزان اثربخشی و کارایی این برنامه‌ها محل پرسش است و براساس شواهد و واقعیت‌های اجتماعی در جامعه می‌توان میزان اثرگذاری این نوع اقدام‌ها را بسیار ضعیف ارزیابی کرد زیرا نبود برنامه تخصصی و عملیاتی و ابهام در این زمینه از جمله مسائلی است که مورد اشاره کارشناسان واقع شده است.

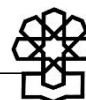
مفاسد اخلاقی نیز از جمله آسیب‌های اجتماعی مورد تأکید در ماده (۸۰) قانون برنامه ششم توسعه است. براساس گزارش‌های موجود عملکرد سازمان صدا و سیما در این زمینه شامل ۵۸۰:۳۸ دقیقه برنامه تولیدی در بستر شبکه‌های ملی و استانی در دو بخش رادیو و تلویزیون است. با توجه به گستردگی مسئله مفاسد اخلاقی و عدم شفافیت بخش‌های موجود، پرداخت به این حوزه از آسیب‌های اجتماعی را سخت، همراه با پیچیدگی‌های خاصی کرده که پذیرش و استقبال مخاطب از موضوع‌های طرح شده در تأیید شاخص تأثیرگذاری این موضوع به شدت مؤثر است.

به‌طور کلی بررسی شرایط موجود بیانگر انباشت آسیب‌های اجتماعی و بالا رفتن شاخص‌های نماگر آن در طول سال‌های اخیر است. این موضوع حاکی از عدم توفیق و توانایی و استفاده از همه امکانات و ظرفیت‌های در اختیار سازمان صدا و سیما در مسیر کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی متناسب با احکام قانون برنامه ششم توسعه به این سازمان در این حوزه است. بی‌شک سازمان صدا و سیما متولی اصلی همه آسیب‌های اجتماعی در کشور نیست، اما با تعامل جدی و مستقیم با نهادها و دستگاه‌های مربوطه می‌تواند ریل‌گذاری مؤثری در کاهش این آسیب اجتماعی در کشور داشته باشد.

با عنایت به بررسی‌های انجام شده، مطالعه گزارش‌های موجود و گفتگو با کارشناسان در این زمینه دلایل عدم توفیق در کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی را به شرح ذیل بیان داشته‌اند:

- در اولویت نبودن آسیب‌های اجتماعی به‌عنوان مسئله اول سازمان صدا و سیما؛ نبود بودجه مکفی و مستقل خاص ردیف آسیب‌های اجتماعی اولویت‌دار مطابق احکام و مأموریت‌های محوله؛
- عدم پرداخت اعتبارات آسیب‌های اجتماعی از طرف سازمان‌ها و نهادهای مربوطه به سازمان صدا و سیما؛^۱
- ضعف تعامل و ارتباط فعال نهادها و دستگاه‌های متولی آسیب‌های اجتماعی با یکدیگر؛
- ضعف در جذب و به‌کارگیری نیروهای خلاق و متخصص حوزه آسیب‌های اجتماعی و رسانه در جهت برنامه‌ریزی، خط‌مشی‌گذاری و اجرای برنامه‌ها؛
- عدم تبیین مسائل آسیب‌های اجتماعی به متولیان امر به‌ویژه برنامه‌سازان و تولیدکنندگان به‌دلیل عدم تفکیک‌سازی مقوله تولید در موضوع‌های مختلف؛
- ضعف نظارت تخصصی بر مجموعه فعالیت‌ها و برنامه‌های سازمان صدا و سیما.

۱. ماده (۹۳) برنامه توسعه ششم.

با عنایت به آنچه گفته شد؛ پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- انسجام سیاست‌های کلی سازمان صدا و سیما طبق احکام قانونی و وظایف سازمانی:

یکی از کاستی‌ها و چالش‌های احکام قانون برنامه توسعه در حوزه آسیب‌های اجتماعی عدم انسجام و پراکندگی گزاره‌ها و احکام این حوزه در واگذاری پیوست رسانه به متولیان امر است، از این رو، ضرورت ایجاد می‌کند در تدوین احکام قانون برنامه در حوزه آسیب‌های اجتماعی ضمن رعایت احکام قانونی، یکپارچگی و برنامه‌ریزی جهت پیوست رسانه‌ای مدنظر قرار گیرد.

- یکپارچه کردن ظرفیت‌های نهادی موجود:

تعدد دستگاه‌ها و مأموریت‌های پراکنده متولیان حوزه آسیب‌های اجتماعی طی این سال‌ها باعث شده است فعالیت‌ها و اقدام‌های دستگاه‌ها هم‌راستا با یکدیگر قرار نگیرند و به‌رغم تلاش‌های زیاد ولی همچنان شاهد افزایش روند صعودی آسیب‌های اجتماعی باشیم. از این رو، پیشنهاد می‌شود در تدوین قانون برنامه هفتم توسعه به‌عنوان عرصه‌ای برای هماهنگی ارکان حکومتی، بسترهای لازم برای کاهش تولی‌گری چندگانه و انسجام ساختاری در این زمینه لحاظ شود و به‌طور ویژه سازمان صدا و سیما در امر کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی با مأموریت و برنامه مشخص مورد توجه قرار گیرد.

- بهره‌گیری از دانش تخصصی حوزه آسیب‌های اجتماعی از سوی سازمان صدا و سیما

بنابر ماهیت موضوع‌های اجتماعی، ورود غیرکارشناسی به مسائل و موضوع‌های اجتماعی در سطوح سازمانی بسیار زیاد است و شاهد تصمیم‌ها و اقدام‌های غیرتخصصی در این زمینه هستیم. از این رو؛ پیشنهاد می‌شود در سطوح برنامه‌ریزی و اجرایی از دانش تخصصی بهره‌مندی لازم صورت گیرد.

- ارتقای سازوکارهای نظارت مؤثر بر عملکرد صدا و سیما:

یکی از مهم‌ترین مأموریت‌های نهادهای حاکمیتی در کنار تصمیم‌گیری، نظارت بر اجرای قوانین است که این مهم طی سال‌های گذشته کمتر مورد توجه نهادهای نظارتی بوده است و به‌دلیل ضعف این بخش، بسیاری از قوانین یا اجرا نشده‌اند یا در صورت اجرا چندان در راستای نیات قانونگذار پیش نرفته‌اند. از این رو، در تدوین قانون برنامه هفتم توسعه توجه به لحاظ کردن شاخص‌ها و معیارها شفاف و افزایش ضمانت اجرایی قوانین در راستای تقویت بعد نظارتی ضروری به‌نظر می‌رسد، همچنین تقویت مشارکت و همراهی جامعه در نظارت بر عملکرد سازمان صدا و سیما نیز بسیار حائز اهمیت است. علاوه‌براین کم‌توجهی به رعایت تناسب در پخش و تولیدات ملی و استانی، ضروری است نظارت دقیقی بر تولیدات و تصمیم‌گیری‌های ملی و استانی صورت پذیرد. در این راستا بازنگری در الگوهای نظارت بر عملکرد دستگاه‌های متولی از قبیل صدا و سیما ضروری به‌نظر می‌رسد.

- تقویت پایگاه‌های ارزیابی و اثربخشی برنامه‌ها و فعالیت‌های صدا و سیما:

یکی از کاستی‌های جدی در این سال‌ها روند رصد، پایش و ارزیابی میزان موفقیت برنامه‌هاست که مبهم و نامشخص است، نبود پایگاه‌های داده‌ای جامع، دقیق، به‌روز و در دسترس امکان بررسی و ارزیابی منصفانه و کارشناسی روی تولیدات را ناممکن کرده است. از این رو، می‌توان گفت یکی از محورهایی که ضرورت دارد صدا و سیما به آن ورود جدی

داشته باشد؛ ارتقای ظرفیت نتایج نظرسنجی برنامه‌ها مبتنی بر داده در حوزه آسیب‌های اجتماعی به‌عنوان ابزاری کاربردی برای تسهیل برنامه‌ریزی است.

• **تربیت تهیه‌کننده و گروه محتوایی (نویسنده) و استفاده از ظرفیت کارشناسی در حوزه آسیب‌های اجتماعی**
با توجه به حساسیت موضوع آسیب‌های اجتماعی و اهمیت آن در ساحت حکمرانی و پیامدهای ناشی از این آسیب در کل اجتماع و خصوصاً خانواد لازم است تنها رسانه رسمی و ملی کشور این مسئله را در اولویت گذاشته و برای ورود بهنگام و جدی به آنها نیروی متخصص تربیت کرده و یا در صورت عدم امکان پرورش نیرو از متخصصان امر در مسیر برنامه‌ریزی، تولید و نظارت استفاده کند.

• **ایجاد رابطه تعاملی جدی و هم‌سو و نزدیک با دستگاه‌های متولی امر آسیب‌های اجتماعی**
به‌نظر می‌رسد ناهماهنگی و اجماع از طرف متولیان امر آسیب‌های اجتماعی با سازمان صدا و سیما در مسیر جذب بودجه و همکاری و هماهنگی و استفاده از ظرفیت‌های دستگاه‌ها وجود دارد. لازم و ضروری است شورای سیاستگذاری با حضور مسئولان مربوطه و نمایندگان سازمان صدا و سیما جهت تلاش در مسیر کاهش این آسیب‌ها و برنامه‌ریزی و سیاستگذاری به‌صورت دائمی تأسیس شود.

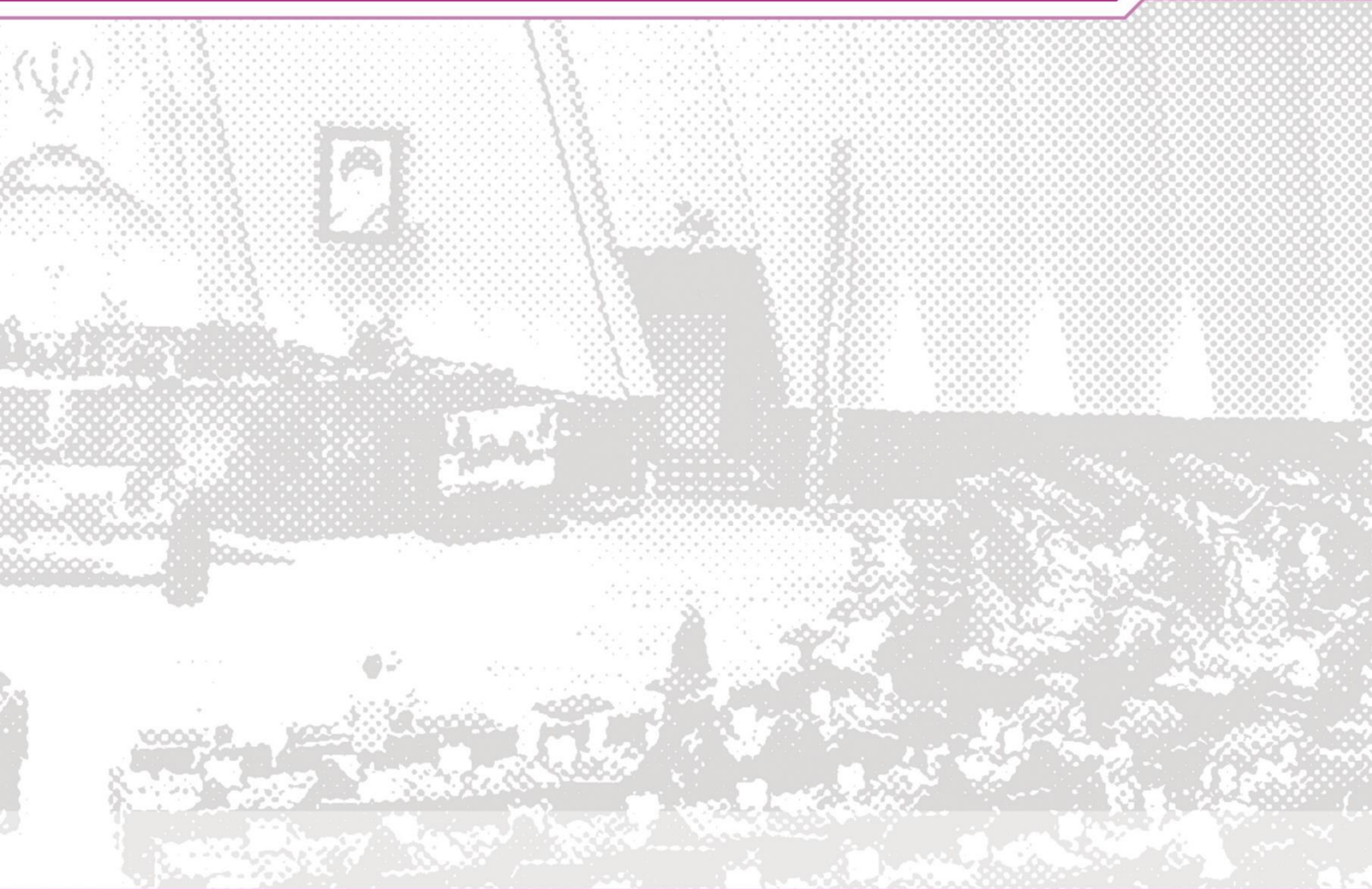
در همین خصوص حکم زیر جهت تصویب در قانون هفتم توسعه پیشنهاد می‌شود:

در راستای بند «چ» ماده (۳۷) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور کارگروهی متشکل از نماینده صدا و سیما و نمایندگان دستگاه‌های اصلی طرح تقسیم کار ملی برای کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی (مصوب جلسه ۸۶ مورخ ۱۳۹۵/۱۰/۸ شورای اجتماعی کشور) به‌منظور هدفمند کردن منابع پیش‌بینی شده در حکم مزبور برای کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی کشور تشکیل می‌شود. مسئولیت اداره دبیرخانه کارگروه مذکور برعهده صدا و سیماست.

تبصره: شورای مزبور موظف است گزارش عملکرد اجرایی خود را هر شش ماه یکبار به شورای اجتماعی کشور ارائه نماید.

منابع و مأخذ

۱. ویژه‌نامه آیین، عملکرد رسانه ملی در کاهش و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی (اعتیاد به مواد مخدر)، مرکز طرح و برنامه سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مهر ۱۴۰۱.
۲. ویژه‌نامه آیین، عملکرد رسانه ملی در کاهش و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی (مفاسد اخلاقی - اجتماعی)، مرکز طرح و برنامه سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مهر ۱۴۰۱.
۳. ویژه‌نامه آیین، عملکرد رسانه ملی در کاهش و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی (طلاق)، مرکز طرح و برنامه سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مهر ۱۴۰۱.
۴. ویژه‌نامه آیین، عملکرد رسانه ملی در کاهش و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی (حاشیه‌نشینی)، مرکز طرح و برنامه سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، مهر ۱۴۰۱.
۵. گزارش عملکرد صدا و سیما در حوزه آسیب‌های اجتماعی در معاونت امور استان‌های سازمان صدا و سیما قابل دسترس در سایت www.masir.irib.ir.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir